

INTERVJU SA MIRVETE LIMANI

Priština | Datum: 3. jun 2015. Godine

Trajanje: 104 minuta

Prisutni:

1. Mirvete Limani (Govornica)
2. Jeta Redža (Intervjuerka)
3. Lura Limani (Intervjuerka)
4. Kaltrina Krasnići (Kamera)

Simboli komentara neverbalne komunikacije u transkriptu:

() – emotivna komunikacija

{ } – intervjuisani objašnjava putem gestikulacije

Ostali simboli u transkriptu:

[] – dodaci u tekstu kako bi se olakšalo razumevanje

Fusnote predstavljaju dodatke kojim uredništvo pojašnjava naselja, imena ili izraze

Prvi deo

Jeta Redža: Gospodo Mirvete, možete li nam reći nešto o vašem detinjstvu? Kako je izgledalo vaše detinjstvo, kakvi ste bili kao dete i sve ostalo čega se sećate?

Mirvete Limani: Naravno, mogu da počnem od toga. Mogu da vam kažem da od samog početka, kao porodica, kao dete, kao porodica u celosti, uključujući i decu i sve naše porodične odnose, mogu vam reći bez ijedne sumnje i punog srca da smo vodili jedan izvrstan život, ne samo ja, nego i moja braća i sestre takođe. Jer naša porodica je bila velika, kao što su [porodice] bile nekada u to vreme. Imala sam oba roditelja, imala sam dva starija brata, onda dve sestre, naravno [one su bile] starije. I u suštini, ja sam bila treća sestra, najmlađa u kući, ali još dva brata su došla posle mene, tako da je naša kuća, naša porodica je bila velika – majka i otac, četiri brata i tri sestre. Da vam kažem istinu, ne verujem da je ikada postojala, naravno sada ne mogu da ulazim u to... Da je postojala porodica koja je živela u većoj harmoniji od naše. Govorim ovo sa sigurnošću zbog činjenice da nam naši roditelji nikada nisu zabranjivali da izlazimo napolje i sl., njihov cilj je bio da nas obrazuju i da budemo lepo vaspitani. U tim vremenima, iznad svega ostalog, obrazovanje unutar porodice je bilo najvrednija stvar. Tako da iz tog ugla gledanja, svi ljudi u Đakovici mogu da pričaju, i znaju za našu porodicu, znaju za kuću Halima Hodže.

Istina je da su i moj deda i moj otac, tokom turske administracije moj deda je završio turske škole najvišeg nivoa. Znae da su ovi prostori bili okupirani pet stotina godina, tako da je moj deda bio veoma uvažen i uspešan, i bio je direktor *madrasa*,¹ srednje škole... Kako da vam kažem, religiozna škola, bila je poznata u Đakovici. Sve... U suštini ja ne znam svog dedu, jer nismo imali fotografije u to vreme, nije bilo fotografija. Ali cela priča je ostala sačuvana u istoriji moga dede, posebno za nas koji je nismo imali na taj način: kada je umro, posebna sahrana je bila organizovana za njega u Đakovici, bio je obrazovan, obrazovan za vreme Turske, u najboljoj školi, i bio je direktor *madrasa*.

¹ Muslimanska religiozna škola, jedina škola gde je učenje moglo da se sprovodi na albanskom jeziku do 1945. godine.

Mogu da vam kažem i ovo takođe, jedina stvar koju smo mi... Sećam se kao dete, imali smo police u našoj kući. Naša kuća je bila u turskom stilu. Turske kuće kao što je kuća našeg tate u Đakovici, viđala sam takve u Istanbulu, kada sam odlazila tamo kasnije. Tako da je pripadala tom periodu. I sve police su bile pune obimnih knjiga sa debelim koricama. I moj otac, sin moga dede, on je takođe završio Tursku školu, i on je kasnije postao učitelj, i predavao je u religioznim školama u Đakovici, jer nije bilo drugih škola. Nije bilo drugih škola u to vreme. Bili smo pod Turskom [okupacijom], u Turskoj je bilo sve... Sve to vreme oni su bili veoma poštovani... Izgubila sam tok misli.

Šta još ima da se kaže... Kada je naš deda umro, cela Đakovica se pojavila, hteli su da mu upriliče sahranu. Ali izgleda da je postojao sukob između muslimanske vere *hodža*² i *shehleres*³. Ne znam kako to da objasnim, jedino tako da je pola sahrane bilo organizovano od strane *hodža*, kao što vernici rade, a druga polovina je je morala u potpunosti da bude organizovana od strane *Bekhtaši*⁴, ili kako su ih oni zvali, nemojte me držati za reč jer se ne razumem mnogo u ove stvari (smeje se). I bilo je odlučeno da njegov grob treba da se proglašuje *tyrbe*⁵. Njegova *tyrbe* – kada uđete u Đakovicu, tačno na ulazu, sa leve strane kada uđete, gde se put račva, uđete u Đakovicu, i sa leve strane, tu se nalazi njegova *tyrbe*, njegov grob – čak je bio proglašen i prorokom - nije dozvolio da bude odvezen unutra, rekao je, “Želim da ostavite moj grob na strani, želim da kiša pada po meni.”

Tako da to je priča koju smo mi slušali, mi smo je slušali [i] posebno su je moja braća [slušala]. Fadil je bio mnogo više zainteresovan, jer sam ja imala brata i starijeg od Fadila, ali on je bio mnogo više zainteresovan za ove priče koje nisu bile zapisane, na primer, šta se dešavalo u to vreme. Možda postoje među njima, ovi... Ali u našoj porodici je onako kako je on objasnio i cela Đakovica zna za to. Tako da, on je bio veoma poštovan, *Hadži*⁶ Emin Efendiu, Emin je bilo njegovo ime. Moj brat je nosio ime mog dede, ali ovaj brat je sada već umro, skoro se to desilo. Emin... Njegovo ime je bilo Emin takođe. To je sve ono što ja znam.

Lura Limani: Vi ste pohađali školu na albanskom jeziku, jel tako?

Mirvete Limani: Hm?

² Lokalno muslimansko sveštenstvo, *mullah*, sledbenik Hanefi Order.

³ Lokalno muslimansko sveštenstvo, *mullah*, sledbenik Bektaši Order.

⁴ Islamski Sufi odred osnovan u trinaestom veku, najviše se može naći u Anatoliji, i na Balkanu. Više su skoncentrisani u Južnoj Albaniji, prisutni su i na Kosovu, posebno u Đakovici.

⁵ *Tyrbe* na albanskom, *turbe* na turskom, je grobnica, uglavnom mauzolej za poznate ljude.

⁶ *Hadži* je titula koja se dodeljuje onima koji su napravili veće hodočašće (osmog i desetog dana u 12. mesecu muslimanske godine) u Meku. Takođe se naziva i *hadjili haxh*.

Lura Limani: Vi ste pohađali školu na albanskom jeziku, niste išli u religijske škole?

Mirvete Limani: Eh, sada ću vam reći o mojoj školi (smeje se). Nismo imali škole kao danas u to vreme, i počeli smo da stasavamo. Imala sam sestru koja je bila malo starija od mene, možda dve ili tri godine, ja sam bila najmlađa. I sve smo postajale nemirnije kada je u pitanju bio polazak u školu. Prvi razredi su bili na srpskom jeziku, ali mi iz Đakovice nikada nismo išli u škole na srpskom jeziku. I nikada nismo naučili srpski jezik... Znaite, nikada ga nismo dobro naučili.

I šta je moglo da se radi, naš otac nas je uzeo... I u to vreme u Đakovici bile su, ne znam kako da ih nazovem. Porodice bi otvarale privatne škole gde bi se učilo o religijama, religijske molitve i slično. I moja sestra i ja... To su bile private škole, na primer, porodica ih otvori, oni uzmu šestoro dece koja plate članarinu, i član porodice koji je imao dozvolu i znanje bi nas učio religijskim stvarima. Kako god, kada smo moja sestra i ja otišle tamo, i znate ja se čak sećam i te kuće kako je izgledala, i sećam se starijeg učitelja, nismo se zadržale tamo mnogo, jer su prvi pripremni časovi u školi na srpskom jeziku počeli da se otvaraju. I naši roditelji, za njih nije bilo važno da li su [časovi] na srpskom ili šta su oni bili, oni su samo želeli da mi upišemo škole na srpskom jeziku na Kosovu. Pohađale smo [škole], ne sećam se da li je to trajalo jednu ili dve godine. Postojale su kao ove pretškolske grupe, posebno sam ja bila u tim godinama, moja sestra je bila tri godine starija, ja sam bila dosta mlađa. Tako da se sećam ovoga... Ali hvala bogu ovo nije trajalo predugo.

Tada su Nemačka i Italija okupirale Balkan, Drugi svetski rat je bio u postepenom razvoju, i razumljivo je, škole su se otvorile onda, i nas dve, moja sestra i ja, smo pohađale škole, išle smo na isti čas na albanskom jeziku. Tako da smo od tog vremena počele da... Nije bilo učitelja! Učitelji su u to vreme dolazili iz Albanije. Pozvani učitelji su dolazili... Oni su bili prvi učitelji, ja se čak sećam i nekih imena iz tog vremena, imena ovih učitelja, tako da se počelo sa radom tada nakon italijanske okupacije, škola je počela, ako mogu da kažem to je bio prvi čas na albanskom jeziku. I pre toga, mladi su išli ili u religijske škole ili... Ili su samo ostajali kod kuće, nije bilo...

Kako god, naši roditelji su bili veoma zainteresovani, jer u nekom trenutku, u našem ranom detinjstvu, želeli su da nas pošalju u školu, bar negde, i mi smo išle u te religijske škole, one su se zvale *mejtepe*,⁷ to su bile privatne škole. Izgledalo je tako da se deset ljudi okupi tamo, uči i onda odu kući. Učili su molitve različitih religija, i ne sećam se koliko smo dugo ostajali tamo, ali sećam se da je bilo veoma kratko. Promene su se dešavale brzo, i onda smo išli u školu, i naravno škole na albanskom jeziku su onda počele da se šire veoma brzo. Bilo je katastrofalno! Situacija je bila takva, prvo pod okupacijom Turske, koliko su godina oni bili ovde... Tada se učilo na turskom jeziku, ali ove na srpskom jeziku su bile još gore za muslimane i Albance.

⁷ *Mejtepe* je turska reč koja znači škola.

Ali onda, niko nije mario za to, bilo je važno samo da se ide u školu i da... Kada su škole na albanskom jeziku počele, počeli smo da otvaramo oči i moramo da se zahvalimo Albaniji za to što nam je slala učitelje odmah. Prvo su poslali dvoje učitelja, u početku, tako su se časovi osnovali. Naravno, dva-tri časa po godini, onda dva-tri časa za drugu godinu, i onda su časovi počeli da se odvijaju po inerciji, i kada je ta inercija ostvarena nikada se nije stalo.

Ima još jedna razlika ovde, a to je da u to vreme škole su bile, kako da vam kažem, one su bile osnovne škole tada, i ne mogu da kažem da su bile prave škole. Sa dolaskom i pobedom partizana, mislim, sa pobedom Narodno oslobodilačkog rata, kada je celo Kosovo počelo da diše kroz ove časove o kojima vam pričam, čak i sada kada govorim o njima, imam osećaj kao da govorim o nečemu što nije sporno, dobili smo tada škole i akademije. Tako je naša mladost izgledala, tako je izgledala naša naučna oblast, ovo je gde su naši akademici i mnogi drugi uspesi krenuli.

Narodno oslobodilački rat je doneo mnogo boljitka na Kosovu, mnogo dobrih stvari. Kosovo je bilo, mogu to slobodno da kažem, verovatno najnerazvijenije područje u ovom... Na Balkanu. Naravno, ove religijske škole su bile tada na turskom jeziku, ne znam koja je bila njihova funkcija, ali uzimajući u obzir moju porodicu, bilo je ljudi bez... Bilo je ljudi koji su završili turske srednje škole.

Kaltrina Krasnići: Da li se sećate Drugog svetskog rata?

Mirvete Limani: Izvinite?

Kaltrina Krasnići: Da li se sećate Drugog svetskog rata? Čega se sećate iz Drugog svetskog rata?

Mirvete Limani: Čega se ja sećam, odakle, iz rata?

Kaltrina Krasnići: Iz perioda Drugog svetskog rata?

Mirvete Limani: Sećam se svega iz perioda Drugog svetskog rata. Kažem svega, jer od mog ranog detinjstva, pa nadalje, kada je rat počeo ja sam bila mala, ne znam koje godine tačno, ali rekla bih da sam imala osam ili devet godina. I onda ovo... Moja braća, najstariji Fadil i Fahri, oni su bili moja braća. Fahri je bio stariji od Fadila, njih je veoma zanimala škola. Čak su išli da uče na srpskom jeziku, iako je veoma retko neko išao da uči na srpskom jeziku. Pogotovu se u Đakovici nije išlo, nisu znali srpski uopšte, i nikada nisu hteli da ga nauče, i tako dalje. Ali, oni su bili veoma zainteresovani za to da završe svoje školovanje, tako da su pohađali škole i na srpskom jeziku.

Fadil je onda, jer je bio stariji brat, bili smo... Naš otac je počeo da stari, ekonomske prilike, iako sam ja došla iz, sad ću se hvalisati malo, iz veoma bogate porodice u Đakovici, mislim, bogata u posedovanju zemlje, u... Naš otac je bio takođe i trgovac, prodavao je materijale, prodavac materijala kako su govorili. Ne znam kako se to zanimanje zove danas. Ali, moja starija braća su bila odgovorna, jer smo mi ostali bili mlađi, tako da su dva brata Fadil i Fahri imali odgovornost, Fahri je bio samo malo stariji od Fadila, i naši životi su bili tada pod njihovim nadzorom takođe. Ali Fadil je onda imao i druge želje, želeo je da

definitivno upiše školu, da stekne obrazovanje, i da ima manje porodičnih odgovornosti, jer je naš otac bio mlad i komunikativan i sposoban. On je pobjegao sa Kosova, mislim iz Đakovice, ja sam Đakovčanka, i granice su tada bile zatvorene, njegov život je bio veoma u opasnosti, i otišao je u Albaniju.

Odlaskom u Albaniju preko granice, uz mnogo teških muka, upisao je tamo *Shkolla Normale*⁸ u Elbasan, gde se obrazovao, i tu mu se pojavila potreba da bude, ako mogu da kažem *buntovnik*,⁹ revolucionar, kako bi mogao da oslobodi ovu naciju od naređenja, jer se Srbija veoma loše ophodila prema nama, bila je veoma loša. Prema svakome – pričam o tom vremenu gde je najčešće i u drugim mestima bilo slično – maltretirali su ljude, posebno sa naplaćivanjem poreza. Kada je moja porodica u pitanju konkretno, mi smo bili veoma bogati i svi u Đakovici su znali za to, ali u ovom vremenu ti nisi imao keš kao što imaš sada svoju platu, i imao si finansijske obaveze da pružiš Vladi finansijska sredstva za sve što poseduješ. U ovim vremenima oni nisu mogli da urade mnogo. Tako da glavni mučitelji, koju su mučili ljude, bili su poreski radnici, oni koji su dolazili da skupljaju porez po kućama. I ako nisi mogao da platiš novcem, oni bi skupljali vrednosti iz kuće, tako da ukoliko želite da vam posle vrate te vredne stvari, morali biste da idete i da platite prvo novcem, da platite poreski dug vaše porodice.

Ovo je možda nešto što vi čujete po prvi put, ali ukoliko niste mogli da priuštite da platite struju, vodu, ovo su bili dugovi prema državi, na to mislim. Oni su se zvali poreski radnici, bila je njihova dužnost da posete svaku porodicu, “Ne plaćate novcem? Ovo je šta vi posedujete!” Uzimali bi odeću, uzimali bi stvari, i vi niste imali bilo koji drugi izbor nego da idete, i da pronađete novac i da platite, kako biste povratili stvari koje su vam uzeli. To je bila najteža stvar u Đakovici. Ne mogu da govorim za druga mesta, ali naravno bilo je isto na celom Kosovu.

Drugi deo

Kaltrina Krasnići: Da li se sećate kada su Italijani došli u Đakovicu, italijanske okupacije?

Mirvete Limani: Sećam se. Oni su došli, mi kao deca smo izašli napolje, na ulicu, da ih vidimo, izašli smo iz naših kuća, jer su Italijani dolazili. Dolazili su kao vojska, nisu dolazili tek tako. Prošli su kroz centar i zauzeli svoje pozicije, bili su zajedno sa Nemcima, i onda su se oni doselili i stvorili su svoju sopstvenu državu. Ali za nas, to nije bila okupacija, to je bilo oslobođenje za nas. I neki ljudi, kako oni obično to rade kada vojska prođe, ili bilo ko ko im priži nadu, oni su ih pozdravljali uz pesmu i radost, iako smo mi građani Đakovice znali da su oni okupatori. I onda su oni kroz svoju državu ispunjavali svoju misiju, i bilo je neophodno da se nešto organizuje.

⁸ Pedagoška škola, specijalizovana za obuku učitelja.

⁹ Srpska reč koja znači pobunjenik.

I između ostalih stvari mladi u Đakovici su bili, ako mogu tako da kažem, žedni za slobodom, mladi, hteli su da organizuju sportske aktivnosti, da imaju poslove i šta sve ne. Zanimljivo je to da, je bilo mnogo mladih u Đakovici tada, sećam se toga kao dete. I kao odrasli, oni su se razišli. Onda, činjenica je da je rat počeo u Đakovici, rat je počeo. Ne kažem ja to, ali ova masa mladih u Đakovici i porodice koje su se angažovale u ratu, oni su se raširili širom Kosova. Znaete da je Fadil takođe bio generalni komandant,¹⁰ i veliki deo populacije ga je pratio. Veoma jasan rat, veoma pravedan rat i ostao je pravedan, oni sada traže nešto tako, ali to ne može više da se nađe. Nije...

Rat se desio, i nakon toga, počeli smo da dišemo nakon Drugog svetskog rata, nakon pobede partizana. Vaši roditelji vam to takođe mogu reći, jer su se još dva ili tri rata desila posle toga. I razumljivo je, u ovim ratovima Kosovo nije osvojilo potpunu slobodu, Kosovo je ostalo pod Srbima, znate. To je ponovo bila velika bol, ali Kosovo je pod Srbima i danas. Gde je severni deo? Srbi, Evropa donosi odluke, i isporučuje ih vama. Tako da ljudi Kosova uvek pate. Sada je čak i gore, od lokalaca koji koriste [moć] koju imaju, ima i patnje. Imate vaše roditelje, pitanje je i da li oni svi mogu da budu zadovoljni.

Lura Limani: Hajde da se vratimo malo u nazad, da nam kažete kako su Fadil i Fahri prešli u Albaniju, da se obrazuju, jel tako? Koje godine su otišli?

Mirvete Limani: Da pređu granicu, Fadil je bio taj koji je prešao.

Lura Limani: Aha, OK.

Mirvete Limani: Fadil je prvo prešao, on se prikrao preko granice i onda je ispričao priču kako je on prešao granicu, uz velike poteškoće. Nakon toga mnogo mladih ljudi iz Đakovice je prešlo granicu. Jedan deo njih se zaglavio na granici, i njihove porodice nisu znale gde su, za vreme [Kralja] Zoga, za vreme italijanske okupacije. Bilo je veoma teško, Fadil je uspeo, i on je upisao školu, posle nije imao pravo da uđe na Kosovo, i ja se sećam kada su moji roditelji rekli, moj otac i moja majka, "Ići ćemo da vidimo Fadila," i oni nisu mogli da se vide izbliza, da razgovaraju, nego jedan je bio na jednoj strani granice, i razgovarali su i videli su se sa određene razdaljine. Kada je rat počeo, mislim da su i granice počele da se otvaraju. Italijani su ušli na Kosovo takođe. Sa njihovim ulaskom, to je bilo kao ujedinjenje, u suštini izgledalo je kao da smo se ujedinili sa Albanijom, ali nismo imali našu Vladu.

Fahri, brat koji je bio stariji od Fadila, i ovaj drugi brat Sani, Sani je bilo njegovo ime, oni su išli tamo da rade, naročito da bi pobjegli, pogotovu kada su znali da tragaju za Fadilom, kako bi ga uhvatili. Onda su oni... Mučili su našu porodicu takođe, ali bilo je veoma zanimljivo, kada počnem da mislim sada o tome,

¹⁰ Fadil Hodža (1916-2001), albanski komunistički partizan i vođa iz Đakovice, koji je držao veliki broj visokih pozicija na Kosovu i u Jugoslaviji, uključujući rotirajuće mesto potpredsednika Federalnog predsedništva, najviše liderske pozicije u Jugoslaviji pod Titom, 1978-79. godine. Penzionisao se 1986, ali bio je izbačen iz Saveza komunista pod optužbama nacionalizma.

moj otac je bio veoma strpljiv tokom svog tog vremena, veoma izdržljiv, on je pozdravio ovaj rat. On je patio mnogo, i on i moja porodica su patili mnogo, jer su nas jurili, i oba brata, Fahri i Sani su otišli u Tiranu da rade.

Oni su tamo radili, Fahri je bio prinuđen da se priključi partizanskim trupama, ali zbog nas, bili smo i dalje porodica sa malom decom, on se vratio iz partizanske vojske, otišao je u Tiranu sa Sanijem, i tamo su ga uhvatili, zatvorili su ga, jer je bilo mnogo špijuna na Kosovu. Špijuni su ljudi koji su služili vojsku, i jedan među njima koji je bio poznatiji špijun koji se pamti u Đakovici bio je Ali Bokši, i bio je ovaj... Setiću se njegovog imena sada (smeje se), samo momenat... Možda ću se kasnije setiti. Bilo je špijuna, oni su služili okupatorima... Bećir Maloku, oni su bili glavne sluge.

Tako da Ali Bokši, Ali Bokši veoma poznati špijun u Đakovici, čak i deci u krevecima je poznat, on je bio, kako da kažem, čovek iz komšiluka. Kako da vam kažem ovo, on je bio deset kuća dalje od nas, tamo je služio. I, 3. aprila '43. verujem, oni su ušli i spalili su celu Đakovicu. Naša kuća je bila spaljena, prvo napadnuta. Naša kuća je bila napadnuta, ja ih zovem komšijama, bili su tako da kažem naše komšije, četiri kuće od nas u komšiluku, tako je blizu Ali Bokši bio nama. Pucnjava je počela, i mi smo bili u komšiluku, počeli smo da se spremamo za spavanje, *bum bum bum*. Mom starijem bratu, moj otac je rekao, "Fahri, beži odavde!" Mi nismo uradili ništa, mi smo ostali kod kuće, znate kada... I on je bio, moj otac je već bio star tada, naravno da je bio star. Ne sećam se koliko star. On je otišao, moja majka i moj otac su ostali, poslali su nas kod komšija, "Vi idite tamo, jer mi znamo da će naša kuća gotova da bude [uništena]." Oni su ostali kod kuće, majka i otac su ostali kod kuće tada.

Mi smo otišli kod komšija, kao što su sada ove komšije ovde {pokazuje svojom rukom}, oni nisu bili napadnuti. Nas su napali u našoj kući jer smo mi predstavljali problem. Oni su planirali da izađu napolje, da otvore kapiju, mi nismo imali ništa, izašli smo da otvorimo kapiju, da im kažemo, "Evo, uđite!" Ali u Đakovici, (smeši se) ima nešto veoma čudno, kapije Đakovice su bile veoma jake, dvorišne kapije, niko na Kosovu nije imao tako jake kapije, ne znam zašto, napravljene od jakog drveta, od... Možda ćete imati i priliku da vidite neku kapiju, jer ih još ima okolo, možda ih neki ljudi još imaju. Rekao je, ništa nismo uradili, izašli smo, otvorili smo kapije, i rekli smo im, "Evo vam." Otišli su do polovine dvorišta, otišli su do polovine dvorišta sa lampama u njihovim rukama. Moja majka je rekla mom ocu, "Nikada ne znaš sa ovima, deluju da su veoma ljuti. Njima se ne bi trebalo suprotstavljati." Ostavili su lampe na polovini dvorišta, i došli su do komšija gde smo mi bili. Vatra je zakačila i komšije, imali smo jednu stariju sestru, oni su bili stariji od mene, ja nisam mogla mnogo da uradim. Ona je počela da kupi komšijinu odeću sa konopca, tako da se ne bi i oni zapalili. Vatra je zahvatila mesto, onda je moj otac došao, ali sada komšije nisu htele da puste mog oca unutra. Moj otac im je rekao, "Kako to? Pa nemam gde drugo da odem, vojska je ušla u moje dvorište." Rekao je, "Idem napolje, idem napolje na ulicu." Ali on je bio jedan stariji čovek, i verovatno bez straha, otišao je da kaže drugom komšiji, preskočio je zid, vlasnik kuće je gurnuo mog oca, i moja otac je slomio nogu tad, (smeje se) polomio je nogu.

Moja starija sestra je bila jaka, mlada, mlada hitra devojka, sada, morala je da nosi mog oca na njenim ramenima i da izađe na ulicu. Izašli smo na ulicu, sada, na ulici, mi smo takođe išli iza njih, naš ujak po majci je živio blizu, ujak, brat moje majke, on se brinuo mnogo o nama tokom rata. Otišli smo u njegovu kuću i ostali smo tamo. Tako da, to je bila druga velika nevolja. Ali naša velika nesreća, tokom tog vremena u Đakovici, bila je da kada smo tražili da iznajmimo kuću nakon što su našu spalili, tražili smo da iznajmimo, da platimo novcem da živimo u njoj. Ljudi koji su živeli u okolini bi rekli, "Ne, ne možete ovde da dođete," "Zašto?" "Jer će oni opet doći po vas, i mi ćemo da patimo takođe, ceo komšiluk će biti spaljen onda."

Tako da se ceo komšiluk podigao, nisu hteli da nas prihvate, nisu hteli da budemo deo njih. Onda su nas najbolje komšije u Đakovici prihvatile, to su bile komšije Dum, Čabrat i tako dalje... Možda ne poznajete Đakovicu, živeli smo i tamo takođe, u komšiluku Mula Jusuf, do konačnog oslobođenja. Moja dva brata su otišla, moj najstariji brat je obešen 1943, kada su ga obesili, prvo su ga priveli u Tiran i zatvorili su ga. Zatvorili su ga u zatvoru u Prizrenu, moja majka je bila isto u Prizrenskom zatvoru, naš otac je bio poslat u Austriju, jer je policija došla tokom noći, mi smo spavali kada su oni došli da ga odvedu u zatvor, poslali su ga u Austriju, u koncentracioni kamp.

Onda, uzeli su i njega takođe... Mog brata, onaj koji je ostao u Tirani, on se pridružio albanskim partizanskim grupama, moj brat, Fahri Hodža, on je obešen u Đakovici. Nisu dozvolili, nisu dali ikakvo obaveštenje, samo se desilo da je moja majka bila ovde. Izašla je napolje, žene u Đakovici su u to vreme nosile veo {zavezan iza ušiju}, ona je išla sa svojim bratom kod hodže, "Dozvolite mi barem da ga uzmem i da ga sahranim." Nisu joj dozvolili i tako se njegova smrt desila bez da ga je iko pozdravio (plače). Deset ljudi je bilo sahranjeno na jednom mestu, i njegovi ostaci su kasnije pronađeni, bili su u Čabratu ovde, i nikada nismo mogli da odemo i da ga posetimo. To je bila celoživotna tuga naša. Ali rat su činile sva ova stradanja. Materijalne stvari su ništa, stvari dođu i prođu. Ljudi... Uvek osećamo veliku tugu za pokojnim bratom.

U Austriji, mom ocu to niko nije rekao... To se desilo, svi njegovi prijatelji tamo su znali za to, ali su to čuvali kao tajnu od njega, jer je to bila loša vest. Ona je... Loše vesti putuju brzo i stignu svugde. Nisu mu rekli, '45. sa oslobođenjem, Drugi svetski rat se završio, oni su bili pušteni iz zatvora, došli su i otac je rekao mojoj majci, i ona je imala običaj to da nam ispriča posle, on je rekao "Nije mi se svidelo to što su svi ljudi iz Đakovice došli da nas pozdrave u tako velikom broju, sigurno se nešto loše desilo." Kada je došao kući rekli su mu da se desilo to i to, da su ga ubili. Ali moj otac je to izdržao i borio se sa tim uz mnogo snage.

Ali stvarno, moja majka je bila ta koja je izdržala ceo rat u Đakovici. Mi smo bili, mi bismo išli negde... Ali ona je imala brata koji ju je mnogo podržavao, imala je brata i on bi nas nosio na njegovim leđima, išli smo i u kuću njenog oca, gde smo ostali, dok nismo izgradili našu kuću ponovo. Na istom mestu gde je bila i stara kuća, u Vogel čaršiji, svi znaju koja je naša kuća.

Sve ove traume, uvidiš ih tek kada počneš da pričaš o tome posle, jer kada si preokupiran dešavanjima, ponekada postaneš zaista slab, jer su sećanja i dalje živa, iako su godine prošle. Nakon smrti moje braće, sada... Da vam kažem istinu {broji na prstima ruke} otac, majka, četvoro braće, tri sestre, i od te porodice sve što je ostalo sam ja, najmlađa i najmlađi brat. Oni su svi otišli, umrli su svi, neko tokom rata, neko vamo, neko tamo, i svi su umrli. Naša vesela kuća, velika, radosna, nakon toga nismo više mogli... Na taj način.

Onda smo svi stvorili naše sopstvene živote, naše sopstvene porodice, one koje su bile osnovane, a posle neko je i ostavio decu... Najstariji brat koji je bio ubijen, on nije nikoga ostavio. On je bio venčan, ostavio je svoju verenicu iza njega, drugi brat je ostavio decu, ostavio je ćerke. Onda, svi su imali, svi smo mi imali porodice, podigli smo naše porodice kako smo mogli. I naši roditelji, i moj otac je živeo dugo, moja majka je živela dugo takođe, tako da su dočekali duboku starost.

Mislim da sam to nasledila od njih, jer sam i ja dočekala stare godine sada (smeje se). I starenje je dobro, ali nije prijatno. I ja sam imala nezgode, pala sam, to je prouzrokovalo neka oštećenja, ne mala, već velika. I sada šta je je još gore, nemam prava da se žalim. "Hajde," kažu mi, "Bila si dobro do sad." Ja jesam bila dobro, to je istina, ali je teško da se izborim sa deformitetom.

I, ja sam čak pala u sobi, to je bilo fatalno za mene. Jer [nije se desilo] negde napolju... Ne znam šta se desilo, verovatno je moj krvi pritisak pao... Moj krvni pritisak mora da je pao, ne znam.

Jeta Redža: Recite nam nešto, šta se desilo nakon toga, nakon osnovne škole?

Mirvete Limani: Posle osnovne škole, naravno, časovi su se završavali u nizu. Imali smo nastavnike tada, koji su dolazili prvo iz Albanije. Onda su ljudi počeli da odlaze u Albaniju da se obrazuju, tako da smo imali takođe i nastavnike iz Đakovice, i škole su se poboljšale. Nakon osnovne škole imali smo srednje škole takođe, i jedna od prvih dobrih škola koja je bila osnovana bila je *Shkolla Normale*. *Shkola Normale*¹¹ je i danas veoma važna škola. Nakon što se završi osnovna škola, pohađala se *Shkolla Normale* kao srednja škola, to može da se izjednači sa današnjom kategorijom profesionalnih škola.

U to vreme *Shkolla Normale* je bila potrebna jer smo morali da stvorimo predavačko osoblje. Predavačko osoblje je bilo veoma neophodno, to je izgledalo tako, da nastavnici idu u sela, kako bi pokrili sve, da otvore škole, da škola postoji svugde. Ne jedna škola, nego mnogo škola, jer su ljudi na Kosovu bili mladi, bilo je mnogo dece. I jedna od prvih škola bila je *Shkolla Normale*.

Ja sam bila učenica *Shkolla Normale* zajedno sa grupom mladih iz Đakovice, koliko god nas je bilo... Imali smo različite predstave. Bilo je veoma popularno, kako se to danas kaže, "Završio sam više

¹¹ *Shkolla Normale* je otvorena u Đakovici 1948. godine kako bi obučavala nastavnike koji su bili neophodni za prve otvorene škole. Uz izuzetak od kratkog prekida tokom italijanske okupacije Kosova tokom Drugog svetskog rata, to su bile prve škole na albanskom jeziku koje je Kosovo imalo. 1953. godine *Shkolla Normale* se preselila u Prištinu.

obrazovanje na Kosovu”, bilo je tako nekako. Bećir Kastrati je bio direktor, onaj čije ime nosi ulica sada. Onda su učitelji iz Albanije dolazili u početku, jer nije bilo učitelja. I mi smo završavali školu sa njima, onda je *Shkolla Normale* počela sa radom, nekoliko časova se otvorilo. Ja pripadam prvoj generaciji *Shkolla Normale*, imam fotografiju mog razreda takođe, koju mogu da vam pokažem. I, škole su se otvarale na različitim mestima, tako da je obrazovanje počelo da se razvija. Sa *Shkolla Normale* srednje škole su počele da se otvaraju.

Naravno, *Shkolla Normale* je imala duže časova predavanja, programi su bili teži sa prelaskom u više razrede, postojali su i različiti programi koji bi odgovarali godinama i obrazovanju. I od tad je počelo visoko obrazovanje. Imali smo, na primer, imala sam sreće što sam bila u prvoj generaciji *Shkolla Normale*. Onda je Beograd počeo da prima nas iz *Shkolla Normale* u njihove škole. Grupa nas prijatelja iz *Shkolla Normale*, na primer, je otišla u Više pedagoške škole u Beogradu, i ja sam jedna od njih koja je otišla sa mojim prijateljima u Pedagošku školu u Beogradu. Imali smo problem, jer Đakovčani posebno nisu znali srpski jezik, i ja sam znala veoma malo. Mogla sam da razumem, ali ne i da razgovaram, na primer kada je došlo vreme da uradim predavačko stažiranje, morala sam da naučim napamet različite rečenice, i pitanja.

Sećam se kada sam predavala prvi čas u *Shkolla Normale*, da li su mi jedno stažiranje, kako se i danas organizuju stažiranja. Prvo sam se izvinila studentima, oni su bili iz Beograda, odrasle devojke, lepo obučene devojke i postojao je neki strah da te neće poštovati dok predaješ (smeje se). I ja se sećam veoma dobro da sam se ja izvinila, rekla sam im, “Znate šta? Ja pravim greške, jer ja ne znam srpski jezik dovoljno dobro da bih vam predavala.”

Imala sam različite uspehe, ali naravno uz velike muke, završila sa Višu pedagošku školu u Beogradu, istoriju i geografiju. Bila sam uspešna, i mi smo bili potrebni Kosovu u to vreme. Nisu nam dozvoljavali da nastavimo, neki bi i dozvolili jer su hteli da nas rašire po Kosovu, jer su se škole pojavljivale kao pečurke posle kiše. Škole su se otvarale, bilo je neophodno da imate pripremljene nastavnike, tako da u to vreme većina nas se vraćala. Imam fotografiju kada sam se vratila u Đakovicu, odmah sam se vratila u gimnaziju¹² na dužnost, nije se čekalo okolo da te zaposle, nego bi samo dobio naređenje, “Pojavi se sutra,” ili “Pojavi se danas.” Tako je bilo u to vreme, nismo morali da čekamo jednu sekundu. Tako da...

Onda sam se prijavila za viši nivo obrazovanja, ali sam završila samo jedan deo, i nisam završila drugi, jer sam počela da osnivam porodicu. Setila sam se... Imala sam to u vidu. Htela sam da poštujem porodicu, jer nijedna škola nije završena bez žrtvovanja porodice. Tako da, dobro, bila sam stalno verena, uvek su me hvalili. Kako da vam kažem ovo, radila sam u društveno-političkim organizacijama. Bila sam članica Odbora [Komunističkog saveza] u Đakovici i ovde u Prištini za vreme Mahmuta Bakali. Bila sam u svim delegacijama partijskih kongresa, u Udruženju veterana, u Jugoslovenskoj kongresnoj uniji. Bila sam

¹² Evropski tip srednje škole sa akcentom na akademsko učenje, različita od drugih škola jer priprema učenike za univerzitet.

zauzeta aktivistkinja i uspela sam da stignem na sva mesta, bila sam nezavisna tad. Ali tada ponovo, kuća, deca, rodila sam tri sina (smeje se), Lurin otac, ona ima savršenog oca. To kažem jer je on moj sin, ali i zato što je to istina. Zar nikada ne hvališ svog oca? (smeje se).

Lura Limani: Da!

Mirvete Limani: Rodila sam tri sina. Imala sam jednu nesreću, moj sin je završio školovanje, najmlađi sin, evo je njegova fotografija {pokazuje na fotografiju iza nje}. Jedan izvrstan arhitekta, svi su bili izvrsni u svojim studijama, on je umro. Nakon što je moj sin umro nisam više odlazila u grad, zatvorila sam se u sebe. To je bilo nemoguće! Kada sam bila mlađa išla sam na te sastanke, da... Ali nakon toga nisam više mogla da ih posećujem. Mnogo sam patila za njim. Bio je veoma pametan, ne zato što je bio moje dete, ali stiglo je... Nikada ne znate.

Nakon smrti moga sina, pet godina nakon njegove smrti, Džahid, otac, je umro takođe, njihov deda. Njihov otac je bio divna osoba. Bio je iz Prizrena, moj školski drug sve vreme, tako da smo skoro odrasli zajedno. On je bio iz Prizrena, ja sma bila iz Đakovice. On je bio savršen čovek, tako da sva ova patnja koju ja imam nije izbledela, nego je samo postajala sve jača i jača. Ali dođe trenutak kada više ne možete da izdržite. Hvala bogu imam celu porodicu sada ovde, imam dva sina sa njihovom decom, i sve najbolje. Vodim srećan život, uz žaljenje, uz patnju.

Kaltrina Krasnić: Kako ste se osećali kada ste išli iz Đakovice u Beograd?

Mirvete Limani: Bio je to sjajan osećaj. Bilo je kao da ideš u neku evropsku zemlju, veliki životni uspeh. Bili smo uzbuđeni, uzbuđeni kada smo išli u Beograd da se obrazujemo. Oni su nas lepo dočekali, kasnije je bilo drugačije, jer su se odnosi pogoršavali, ali su nas takođe i poštovali. Sada neću da ulazim u to, ali čak i ovde mi kažemo, kada pričamo o školama, da je ova škola jača ili slabija, više od toga, oni su nam takođe pomogli mnogo.

Rekla sam vam da sam ja... Da mi Đakovari ne pričamo srpski jezik do današnjeg dana, u Đakovici uopšte, uopšte se ne priča... Imam nećake i rekla sam im, "Kako to? Sramota je da ne znate." On je rekao, "Ukoliko pričamo srpski oni će reći, 'Ti si izdajnik!'" I istina je da su Srbi pokušali, opustošili su Đakovicu. Imali smo ulicu u Đakovici, zvala se *Rruga e Shkijeve*,¹³ svi su znali albanski, svi su bili oragnizovani u omladinskim organizacijama nakon oslobođenja, onda se ispostavilo da su ubice i ubili su mnogo Đakovara tokom poslednjeg rata. Cele porodice su bile ubijane od strane ovih Srba u Đakovici. Ne biste verovali, a mi smo uvek bili prijateljski nastrojeni sa njima. Ali oni su znali i albanski jezik, kako god bila je i odvojena ulica koja se zvala *Rruga e Shkijeve*, to je mali lokalizam naravno, oni su je ostavili da bi se osvetili. I mi uvek, mi Albanci smo veoma otvoreni, veoma iskreni, veoma... Ne znam kako da vam kažem to. Nikada nismo gledali na njih očima mržnje – on je dobra osoba, on je odgovoran – nezavisno da li je

¹³ Bukvalno, srpska ulica, Shka (m.); shkine (ž.) je pogrdan albanski naziv za Srbe.

Srbin ili ko već, uvek smo bili kulturni. Ali sada su dokazali, na kraju ovog rata, dokazali su da su veoma loši.

Treći deo

Lura Limani: Da li je bilo *Balija*¹⁴ u Đakovici tokom rata?

Mirvete Limani: Da, bilo ih je.

Lura Limani: Da li ste prepoznavali te porodice, da li ste se poznavali?

Mirvete Limani: Pitate zanimljivo pitanje (smeje se). *Balije* su bile protiv partizana. *Balije* su bili *Balli Kombetar*¹⁵. *Balli Kombetar* nije podržavao Narodno oslobodilački rat, Narodno oslobođenje, bio je za oslobođenje, slobodu nacije. *Balije* su bile u službi osvajača. I da vam kažem istinu, na ovu veoma zanimljivu temu, kada sam bila veoma mlada bavila sam se malo i politikom. Želim nešto da vam kažem, ali neću jer se bojim da ćete to snimiti {obraća se intervjuerki}. *Balije* su nosile bele kape kao Albanci. U suštini oni su bili, bili su veći nacionalisti nego što su Albanci danas, i albanski cilj je uvek bio da se ujedine sa svim Albancima, ali izgleda da se to neće nikad desiti, iako su oni... *Balli Kombetar* je bio u službi Nemaca i Italijana. Kako oni kažu, tako se kretalo, to su bila kretanja.

Sećam se jedanput smo bili u redu, kada deca čekaju u redu da bi ih odveli u školsko dvorište, zvono se čulo i mi smo stali u red i svaki učitelj bi došao da povede svoj razred. I to se dešavalo u osnovnoj školi, čekali smo, zvono je zazvonilo, mi smo stali u red, svako je otišao sa svojim učiteljem. Neću vam reći, ali napravila sam grešku sa mojim učiteljem. Sa tom greškom, završila sam u zatvoru, ali nisam bila svesna toga. Bila sam dete, samo dete, ne znam ni koliko sam imala godina. I videla sam ga da nosi *plis*,¹⁶ a mi smo bili partizani, komunisti, to su bili poštene ljudi, jer su svi bili poštene, jer su tražili oslobođenje od Italijana, Nemaca, od svih, oni su bili partizani. *Balije* su bili u službi... Opet u službi osvajača, sa Italijanima, sa njima. To je bila vrsta politike koju niko nije mogao da ograniči.

Lura Limani: I šta se desilo sa učiteljem?

¹⁴ Članovi *Balli Kombetar*.

¹⁵ *Balli Kombetar* (Narodni front) bio je albanski nacionalista. Anti-komunistička organizacija je osnovana u novembru 1942, jedna grupacija koja se borila protiv nacističke Nemačke i jugoslovenskih partizana. Bila je vođena od strane Midhat Frasheri, i podržavala je ujedinjenje sa Albansko naseljenim područjima.

¹⁶ Tradicionalna bela filcovana kapa, razlikuje se od područja do područja, izrazito albanska.

Mirvete Limani: I onda, napravila sam grešku, osećam se loše da kažem [tu reč] jer ćete vi to snimiti (smeši se)... Ništa, zatvorili su me u zatvor. Kada su me stavili u zatvor, stavili su me ispod školskih stepenica, znate gde drže drva... Ja... Rekla sam tu reč glasno, i stavili su me u zatvor. "Dođi!" Izdvojili su me iz reda i stavili su me unutra, mora da sam imala deset godina. Možda i više, ne znam. Bila sam u zatvoru. Bili smo u školi, imali smo našu grupu prijatelja, bio je tu Cen Žerka, bili su ovi, bili smo istih godina, bili smo prijatelji jedni sa drugima, koji bi stali iza i štitili se međusobno. I stavili su me u zatvor, taj učitelj, kada sam rekla tu reč (smeje se), i zatvorili se me. Bila sam uplašena, mislila sam o tome šta ako neki miš dođe ispod stepenica, jer su tamo držali drva, svaka škola je imala mesto ispod stepenica, okružena šipkama kako bi mogli da skladište drva za zimu. Nisu me dugo tamo držali, ali i dalje me je sramota zbog toga što sam rekla. I ne mogu sad da kažem. Ako bi isključili kameru rekla bih vam, jer niko mi ne bi verovao.

Lura Limani: OK, hoćemo da stanemo?

Mirvete Limani: On je izašao i nosio je plis, i ostavio je utisak na mene, izašao je kao predstavnik *Balli Kombetar*, i ja, pripadala sam drugačijima, drugim kretanjima, malo naprednijim, ali ja sam bila samo dete. Kako god... Hajde da stanemo ovde. Ali sećam se da sam pogrešila. To što sam rekla je pogrešno. Taj čovek, čak je i taj čovek sam primetio da sam ja bila tu u redu, on je napravio neki zvuk, meni se to nije svidelo. U jednoj reči ja sam mu rekla da on služi osvajačima, i da je to veoma loše, ja sam bila učenica, dete. Ali učitelj je pokazao milost jer je mogao da me udari po sred lica (smeje se), da mi se lice zapali. Tako da tako je to, mladost, škola, ima i lepih sećanja... Takođe, ja sam bila uvek dobra, jer se mi devojke uvek bolje ponašamo, uvek smo bile bolje, i u školi, i...

Nakon toga ja sam predavala, baš sam volela da predajem. Bila sam uspešna u školama gde god da sam išla, mislim da sam bila uspešna u svim mestima u kojima sam radila.

Kaltrina Krasnić: Kojim ste se poslovima bavili tokom života?

Mirvete Limani: Izvinite?

Kaltrina Krasnić: Šta ste radili tokom vašeg života?

Mirvete Limani: Tokom mog života, počela sam prvo da radim u gimnaziji u Đakovici. Onda sam radila u gimnaziji u Prizrenu. Iz Prizrena sam prešla u Prištinu, radila sam u obrazovnom sistemu, odatle sam radila u svim društveno-političkim organizacijama koje se bave višim obrazovanjem, bila sam uključena u sve forume. Na kraju sam bila direktorka svih zabavišta u Prištini, oni su me pitali i ranije da preuzmem zvaničnu poziciju, ali ja nisam želela jer sam imala tri sina, mislila sam da je važno da oni odrastaju u toplom domu, jer u suprotnom mladi završe na ulici, jedu na ulici, ručaju, sve... Htela sam da imaju pripremljenu hranu. Tako da, bilo je uspeha na svim stranama. Onda sam bila aktivna u partiji ili na forumima, u Udrženju veterana, učestvovala sam na kongresima: {broji na prstima} Kongres

jugoslovenske partije, Udruženja veterana Jugoslavije, na svim forumima. Gde god su bile delegacije, uvek sam bila prva. Bila sam uspešna.

Onda kada sam išla da radim sa ovom decom, radila sam sa decom indirektno, imala sam pet-šest objekata, onda smo izgradili nove objekte, nove objekte. U Prištini ih još ima, to je uspeh. Onda sam radila sa svim zabavištima na celom Kosovu. Mi smo ih otvorili, i 1970. godine mi smo otišli u Albaniju.

Albanija je bila veoma divlja 1970. godine. Naša delegacija sa Kosova, iz Prištine, zamislite, kada smo otišli tamo, u zabavištima je vladalo siromaštvo, beda, ne možete ni da zamislite. Zabavišta su ovde bila dosta sređenija, baš dosta. Onda smo saradivali širom Kosova, podržavali smo jedni druge, razmenjivali bismo osoblje, to je bila impresivna saradnja. Pitali su me u nekoliko mesta, ali nisam želela da preuzmem dugoročna zaduženja zbog moje porodice, želela sam da zaštitim svoju porodicu, da zaštitim ljude.

Kada je otac moje dece, evo je fotografija {pokazuje na fotografiju iza nje}, on je bio savršen čovek. Zdrava porodica koja retko može da se pronađe bilo gde na Kosovu. On je umro nakon Špenda, sina čije je ime bilo Špend, najmlađi sin. On je diplomirao na arhitekturi, sa najvišim ocenama. Svo troje moje dece, svi su završili fakultete. Ali ja ne znam, počeo je da boluje od bolesti, nakon njega, ja sam se zatvorila u sebe. Veoma mi je teško palo. Onda sam se još više izolovala. Ali ni to nije dobro, nije bio dobro, jer sada osećam još jaču bol. Treba se sa svime izboriti, ne možete da uradite ništa za ikoga, ništa se ne vraća, ne vraća se. Ja bih savetovala svakoga da se prirodne stvari moraju prihvatiti normalno. Koliko god normalno je to moguće, ukoliko ne možete, onda ništa. Tako da... Nakon toga ja sam se izolovala od svakodnevnih aktivnosti. Bila sam iznemogla, bila sam iznemogla. Ne znam...

Lura Limani: Hoćete li nam reći nešto o vremenima kada ste pohađali gimnaziju u Đakovici?

Mirvete Limani: Da, ovo je fotografija.

Lura Limani: Ali kada je to bilo? Hoćete li nam ispričati neku posebnu priču?

Mirvete Limani: To je bilo 1951. godine.

Lura Limani: Hoćete li nam reći nešto o vremenima iz '50ih?

Mirvete Limani: Ja volim to mesto veoma, jer je to moje mesto, i ja volim sve Đakovare mnogo. Imali smo veoma dobro radno osoblje. Tako da, po prvi put smo išli u gimnaziju, to je značilo mnogo, to je bio ogroman uspeh. Tako da, imamo lepe uspomene iz Đakovice. Onda, društvene-političko aktivnosti, bili smo svugde aktivni, u Đakovici takođe.

Hoću da vam ispričam još jednu stvar jer sam se sad setila. U to vreme sve žene u Đakovici su bile pokrivenne *čaršavom*,¹⁷ i ne samo u Đakovici, nego na celom Kosovu. Mlade, stare, sve su bile pokrivenne *čaršavom*, mogle ste da ih vidite samo kako izgledaju u *čaršavu*. I sada, pojavio se jedan pokret u Đakovici da se ukloni nošenje *čaršava*. Koliko sam ja imala godina, bila sam mlada, ne znam da li sam imala deset godina tad, dvanaest godina. Mislim, na aktivnosti po pitanju vela. Radila sam sa ženama koje su pokrenule tu akciju... To je bilo udruženje žena, starijih žena, i ja sam radila sa njima. Imale smo akciju da odemo u svaku porodicu i da ih ubedimo da njihove majke i sestre koje su pokrivenne treba da skinu *čaršav*. I ovo je bila velika akcija, da se otkriju žene, bilo je veoma teško. Onda u Đakovici, niste mogli da vidite ikoga da šeta slobodno kao što mi šetamo sad, sve žene su bile u *čaršavu*, čule ste, videle ste šta je *čaršav*. To je bila naša primarna obaveza tada, da se skine *čaršav*.

I iako sam bila tako mlada, ja sam pratila te žene, radila sam tamo, ostajala sam sa njima, bile smo veoma posvećene tome. Bile smo uspešne, u Đakovici se *čaršav* skinuo. Onda se postepeno počeo skidati i u ostalim delovima Kosova, skinuli su ga širom Kosova. Bilo je različitih obrazovnih kurseva koje je organizovala partija. Naučili smo, znate kada smo odlazile na dužnost, oni bi nas savetovali, postojao je Odbor, bilo je... Bili su dobro organizovani tada, i tada nije bilo ništa nalik tome da neko zamera nekome da radi manje nego on, ili u slučaju prijateljstava svi su se slagali sa svima, i bili su uspešni. Onda kada smo se vratili iz Beograda, odmah sam dobila posao, odmah je stigla odluka, odmah, nije bilo čekanja, nije trebalo da idem da razgovaram sa nekim i da pitam... Imali smo privilegije, ali smo isto tako veoma mnogo radili, generacija tog vremena, ali naravno onda smo se razišli. U Prizrenu u to vreme, u Prizrenu je bilo isto, bilo je dobro i u Prizrenu.

Kaltrina Krasnići: Kako ste navele žene da skinu *čaršav*? Kako ste ih ohrabrile za to?

Mirvete Limani: Baš tako, prišle smo im otvoreno, "Došlo je vreme da se skine *čaršav*!" Poverenje. Sve društveno-političke organizacije, svi su imali to kao zadatak u svojoj porodici. Moja majka, takođe, je nosila *čaršav*, bar se nje sećam dobro. Kada je došlo vreme da prestane da se nosi *čaršav*, počela su da se organizuju okupljanja kao što postoje i danas, kada svi odlaze... Svi su odlazili na trg. Sve žene, postoje i fotografije i šta sve ne, [one] su skinule *čaršav*, neko ih je skidao nervozno, neko ih je skidao polako. Moju majku je bilo sramota, ona je govorila, "Ja sam stara, kako ja mogu da skinem *čaršav*?" Morale su da idu na trg, postoje fotografije, veoma živopisne fotografije, skidale su ih, otkrivale su se. One koje su bile mlade bi oblačile novu odeću, kapute, kišne mantile, odlazile su kod frizera na šišanje, i izlazile bi napolje. Mi bismo išli za njima, da im pravimo društvo, mi koje smo bile mlađe. I mlade devojkice su imale običaj da se pokrivaju, mlade devojkice, baš kada su počele malo da se razvijaju, morale su na taj način više da se zatvoraju. Nije bilo kao sada, da postoji *sloboda*.¹⁸

¹⁷ *Čaršav* je na albanskom bukvalno prekrivač, u ovom slučaju to je lagana odeća, uglavnom crna, koju žene Muslimanke obuku kada izlaze u javnost. Slično *niqab*, marama ili veo.

¹⁸ Od srpske reči *sloboda*, slobodno.

Sada nema više [striktnih pravila], onda nije bilo slobode kao sada. U ono vreme čak iako si hteo da budeš slobodniji, morao si to da radiš krijući se, inače u suprotnom bi bio odbačen u društvu. Ali to vreme je bilo užasno, šteta. Ali čak i danas, ovo je ponekad previše. Neka sredina je uvek stabilna i veoma dobra, to je neophodno. Sve u svoje vreme, uz odgovarajuće ponašanje... I dalje ne mogu da razumem i žao mi je kada vidim da je neko toliko slobodan na svom poslu da radi i druge stvari takođe, to nije lepo i može da naškodi drugim ljudima. Nema ništa bolje od ponosa i posedovanja morala. To znači da si ti slobodan svugde, i za sto godina, i za dve stotine i jednu godinu, da uđeš u zemlju, u svoj grad slobodno, to je za čoveka važno. Postoje stvari koje mi se ne sviđaju danas, naravno neću govoriti sada o njima, niti ću da govorim o bilo kome, svako treba da se brine za sebe. Ali oni su štetni... Ja shvatam da ste vi mlade sad, ali oni su štetni, oni ne pripadaju generaciji tog tipa, samo tako, samo tako. Možda je ovo konzervativno gledanje, možda to što ja govorim nema smisla, ali onda naravno treba imati u vidu da sam ja starija, živela sam i u drugačijim vremenima, i čak da nisam u pravu... Ja posebno volim poštovanje. Ja poštujem ljude i volim da budem poštovana.

Lura Limani: Gde ste se upoznali sa Džahidom i kako ste se upoznali?

Mirvete Limani: Džahid je bio moj drug iz odeljenja u *Shkolla Normale*. Bili smo veoma dobri prijatelji, veoma dobri prijatelji, svako u svom poslu, ali postoje trenuci koji su se desili posle. Postoje trenuci, jer bez trenutaka ne možeš da se zbližiš nisakim. Ali, bili smo zajedno i u školi u Beogradu takođe. Bio je veoma prikladan prijatelj, nije da želim da kažem ovo, ali stvarno je bio takav, takav je on bio. Svakako su to bila drugačija vremena, niste mogli da idete i da... Inače ne biste išli u školu. I sada, sada je drugačije vreme, ne mogu da ih vidim, ja nisam osoba koja može da stavi granicu na određena vremena. Kako vreme prolazi, to se razvija, donosi lepe stvari, ja... Ali ne, mi nismo imali ništa. Znae, bili smo dobri prijatelji. Sa današnjim razumevanjem – dobri prijatelji.

Lura Limani: OK, nisam mislila na to. Mislila sam da vas pitam...

Mirvete Limani: Da, da, baš tako. Htela sam da kažem baš tako, kao i sa bilo kojim drugim prijateljem. Vremena dođu, nekada ni ne znaš tačno, vreme dođe kada ti odlučiš.

Lura Limani: I onda ste se venčali, i šta se dalje dešavalo...

Mirvete Limani: Pa, sve normalno, pratili smo sve zakone prirode.

Lura Limani: Hoćete li nam reći kako ste se venčali, i onda otišli za Prizren?

Mirvete Limani: Pogledajte ovo, imam fotografiju kada sam bila mlada, imam fotografiju. Došli su da pitaju mog oca za moju ruku.

Lura Limani: Da?

Mirvete Limani: Najvažnija stvar je da znaš kakva je porodica. Mi nismo poznavali Prizren, jer sam ja bila iz Đakovice, on je bio iz Prizrena. Ali bio je dobar momak, dobar prijatelj, kao i svaki drugi prijatelj. Tako da bila je poznata činjenica da uglavnom svaka porodica, kada planiraju da udaju svoje ćerke, prvo proveri kakva je druga porodica. Proveravano je da li da je u pitanju gospodska porodica koja nije imala problema u životu. Mislim na neke loše vrste problema, jer sve porodice imaju svoje slabosti i jačine. Onda postoje porodice sa tradicijom, onda pitanje je da li su poštovane u mestu gde žive? I mi nismo znali Džahidovu porodicu, moj otac ih nije znao. Postoje ljudi koji se bave tim stvarima, tako da se ispostavilo da je Džahidova porodica veoma dobra porodica iz Prizrena, koja poštuje sve tradicije i ostalo, i ispostavilo se da je tako.

Uglavnom u prošlosti, porodice u Đakovici i svugde na Kosovu, kada je ćerke trebalo da se vere, proveravale su se prethodno porodice takođe. Postoje problematične porodice, postoje porodice koje su divlje, postoje porodice u kojima je bilo ubistava, postoje siromašne porodice, postoje porodice koje nisu poštovane od svojih sugrađana, to su stvari o kojima vam govorim. Porodica koja je poštovana od svojih sugrađana i nema životnih problema, mislim, u prethodne bar dve ili tri generacije, to je dobra porodica. Imati dobru porodicu znači negovati odnose i imati dobre odnose sa drugima, jer odnosi mogu da se prekinu sa ljudima koji su zli, sa ljudima koji su... Na primer, u dobroj porodici, čak iako nema novca, nema hrane da se jede, treba biti strpljiv, treba da tolerišeš tu porodicu. Ukoliko uđeš u siromašnu porodicu, to ti možda neće obezbediti dobre životne uslove, ali ipak nećeš reći ne, to nije to, i onda otići.

Brak bi trebalo da bude najbalansiranija stvar u životu, jer će i deca doći, onda za podizanje dece vi morate da se pobrinete da će oni lepo odrasti i ostaviti dobre stvari za sobom. To ja zovem dobrim porodicama, gde bar dve-tri generacije nisu pravile problem. Njihovo bogatstvo je nekada manje, ponekad... Možeš čak i da budeš siromašan, ali kada si u dobroj porodici, to se dobro podnosi, toleriše, možeš to da tolerišeš. A kada si u lošoj porodici, "Nemam ništa da jedem, i ..." i da kažeš, "Ne, ja neću otići." Moraš da prihvatiš tu porodicu sa svim dobrim i lošim stranama. Kada kažem loše, mislim na ekonomske uslove, ne na druge stvari, ne govorim o drugim detaljima, to nije samo ljudski. Jer tamo gde nema obrazovanja, to nedostaje, ljudskost nedostaje. Onda, kada su mladi, ljudi prave greške ponekad. Kada ljudi buknu zbog ovih grešaka, to je velika greška... Svi smo mi ljudi.

Četvrti deo

Jeta Redža: Možda sada možete da počnete da nam pričate nešto o '90im?

Mirvete Limani: Zamolila bih vas da pričate malo glasnije molim vas, jer...

Jeta Redža: Jel me čujete sad?

Mirvete Limani: Da, da, čujem, nego stalno tražim da mi ponavljate pitanja.

Jeta Redža: Neka, nije važno. Da nam kažete nešto o 1990im i možete da nam kažete nešto o ratu.

Kaltrina Krasnići: Možda da krenete od 1989. godine kada je autonomija Kosova bila ugušena.

Mirvete Limani: Pričaću malo o demonstracijama '80ih. Nikada neću zaboraviti, to su bile ogromne demonstracije, i neprijateljske... *Shkijet* je postao veoma besan. Fadil je izašao napolje, nije bilo drugog načina, jer je Fadil bio tamo, jer je on bio član visokih foruma u Beogradu. Kao i obično, Srbi su osmislili plan da dođu na Kosovo i da eliminišu albansku omladinu, da ih eliminišu. Nije bilo drugog načina, da li znate šta to znači kada nema drugog načina nego da se izađe napolje i da se kaže ovim ljudima, omladini, "Budite pažljivi jer," se on veoma neprijatno izražavao. Ali nije imao prava... Imao je prava. Kako da vam kažem ovo, zbog toga što su Srbi bili spremni na eliminišu sve, on je bio tamo i on je to čuo, jer su hteli da ga otpuste, takođe, i sve Albance koji su bili tamo. I oni su odlučili da ubiju kosovsku omladinu, da ubiju Albance. "Ti," rekao je, "Pomeri se, nemoj da budeš na ulici jer..." Neko je sve shvatio užasno. Ja, da bih pokazao koliko te mrzim, u stanju sam da ti oduzmem život. Ali kako sam ja mogla da mu dam to do znanja, da kažem da bude pažljiv, jer si obeležen na smrt, i nismo mogli da krivimo Fadila.

Kako god, Fadil se obeshrabrio kasnije. Ne znam kako je Fadil preživio, imao je život. Koliko su samo puta Srbi odlučili da ga eliminišu. On se nije borio sa Srbima, on se borio na bratski način, misleći da će Kosovo osvojiti svoju nezavisnost, da će se Kosovo otepeti i slično. Ali rat je prljavi rat. Onda dođu drugi i odzmu nam naša prava. Pogledajte ovo, vi ste nezavisni, demokratija vlada, ipak oni su uzeli severnu Mitrovicu. Šta ti možeš da uradiš? Ne dozvoljavaju im da izgrade kuće, takvi su Srbi. I niko nema prava da priča dobro o njima. Iako smo mi puni mržnje, ovo što ja sada govorim, danas govorim slobodno sa vama jer je sramotno. I sada mi treba da odgovaramo, Specijalni Sud,¹⁹ da se sudi Albancima, i tako dalje.

Rat '90ih je bio rat nade. Rat je počeo, onda je došlo oslobađanje. Fadil je govorio, "Ja sam star, inače bih nosio *opanga*,²⁰ išao bih u šumu, oni neće oni da osvoje nezavisnost, svet im neće dati. Srbi ti neće dati, svet ti neće dati." Onda isto tako to mora da se desi političkim sredstvima sa Titom, povuci potegni, jer ja sam upoznala Tita u nekoliko različitih prilika, kada sam bila članica delegacija i slično. Nije bilo drugog načina, možete li da uzmete grupu Albanaca Kosovara da... Ali bila je velika sreća što je bilo mnogo republika, u suprotnom da smo mi bili jedini sa Srbima {trlja dlanove na svojim rukama}, mi bismo bili sraavljeni sa zemljom. Imali smo Hrvatsku, Sloveniju, oni su nas podržavali više ili manje. Politika je veoma prljava stvar.

Kaltrina Krasnići: Gde ste vi bili kada su se demonstracije 1981. godine desile?

¹⁹ Specijalni tribunal za suđenje bivšim članovima OVK za zločine počinjene tokom rata od januara 1998. do decembra 2000. godine.

²⁰ Albanska kožna obuća kao što su mokasine.

Mirvete Limani: '81. godine, bila sam u objektu u Ulpiana, imala sam mnogo objekata sa malom decom. Ostajala bih u dvorištu kako bih bila sigurna da niko neće da dođe da pokupi decu, jer čak ni roditelji nisu mogli da pokupe decu. Izgledalo je tako {sklapa ruke}. I ovde je Džahidova porodica bila, ovde kod kuće, ja sam ostala tu. Mislila sam, možda će doći i uzeti moju decu, i ja sam ostala da čuvam decu do poslednjeg trenutka. Počeli su sve jer nisu mogli da izađu napolje, jer bila je velika gužva studenata gore na brdu, znate gde je Ulpiana. Ja sam ostala samo, u dvorištu, mislila sam neko će mi prići, ali nije, niko ne može da uzme moju decu ukoliko ja odem sama. I ja sam ostala tamo, dok oni nisu počeli da se povlače, povlače. Roditelji su dolazili jedan po jedan po svoju decu, roditelji su dolazili po decu, dok nije otišlo i poslednje dete, tek tada sam i ja odlazila kući.

Kada su oni stigli, otišla sam kući, izgledalo je tako {pokazuje rukama gužvu}, mislila sam da će me neko upucati tada. Jer sam i ja takođe imala protivnike među Srbima, celo osoblje, veliki deo njih, i u školi "Aca Mitrović", i imala sam Srbe i u zabavištu takođe. Oni su se otvoreno suprotstavljali meni, bilo je veoma otvoreno. Ja i politika, sa svim tim, nije bilo drugog načina, nije bilo drugog načina. Ili si bio politički opredeljen, ili si patio i zatvarao se, nisi mogao ni da radiš. Morao si da zaštitiš ovu decu, deca bi završila u rukama Srba da ja nisam bila tamo ili... Neki drugi predavač, ili... Neki Albanac. Imala sam veoma težak posao. Imali smo sedam ili osam objekata, i imate decu i kod kuće, imate svoje dete kod kuće i plašite se šta bi moglo da se desi vašem detetu, kod kuće, baš tamo vaše dete. Kako god, decu drugih ljudi sam čuvala, dok se oni ne vrate sa posla, imala sam veoma težak posao. Ali bila sam uspešna, oh bože. Hvala bogu, nisam nikada napravila ni najmanju grešku.

I onda su novine počele da pišu. Da li znate šta su pisali o meni, uh, bilo je neprijateljski i više od toga. "Nije uzela albansku decu, nije pazila na srpsku decu... Ne, nije priznavala srpsku decu, svi su bili Albanci." Bilo je sedam ili osam velikih objekata. Tri u Ulpiana, onda u Kodra e Diellit, onda u Obiliću, onda smo imali...

Rekla sam vam koliko smo objekata imali, tri u Ulpiana, u Obiliću jedan, u Kodra e Diellit, dva u Kodra e Diellit, pet ili šest objekata i četiri nova velika objekta su bila izgrađena. Svaki objekat je imao naravno određeni broj dece, i deca su se primala nakon zahteva koji se podnosio: ovoliko albanske dece, ovoliko srpske dece, prema tome. I nečija deca su bila primljena, bilo je Albanaca koji su bili uznemireni jer njihova deca nisu primljena. Onda nas je finansirao Social BVI [Samoupravljajuća zajednica interesa] iz Prištine. The Social BVI iz Prištine je bila vođena od strane Srba, bio je jedan Crnogorac i jedan Srbin. I kada smo odlazili na sastanke, bili smo na sastancima gde se raspravljalo o budžetu, gde su se ugovarale plate, onda budžet za objekte, jer smo mi imali i centralnu kuhinju takođe, oni su jeli i pili tamo.

Morali ste da pitate za finansiranje, oni su sad pravili pitanje od toga. Na primer, kažete ovoliko mi novca treba, ovoliko mi novca treba, za finansiranje. Bio je jedan Srbin, ili dvojica, i svi su oni bili protiv mene. I sada im se to svidalo, oni su se toliko trudili, da bih im ja na kraju rekla, "Zašto," rekla bih, "Zašto vi verujete samo njoj, zato što je Srpkinja, a meni ne verujete." Kako god, ali bio je jedan od njih, Jovica Ivančević. On je bio dobar, on je pokušavao, on je pokušavao baš snažno da me podrži kada bih se ja

pobunila. “Mirveta, dobićeš sve!” On bi mi rekao, “dobićeš sve.” Ali bio je jedan Albanac, veoma loš čovek. I Albanac ti učini najveće zlo. Neću reći njegovo prezime, jer ga sigurno znate, osećala bih se loše da se čuje [da ljudi čuju]. Tako da hoću da vam kažem da sam prošla kroz veoma teške stvari, imala sam veoma tešku dužnost. Onda su deca morala da izlaze bezbedno. Onda bi se povređivala i slično, oh. Onda bi majke dolazile, rekle bi, “Vi imate svoje omiljene, vama se sviđa ovaj mali, ne sviđa vam se neko drugo dete.”

Jedna je došla i optužila me je da prihvatam decu putem mita, kada mi je to rekla, uhvatila sam je za njenu ruku, mislila sam da ću da je polomim tad. Otišla sam... Bila sam veoma oštra takođe, otišla sam u Sekretarijat, i ona mi je rekla, “Direktorka, molim vas, smirite se,” rekla je. “Ne, ne, neću.” “Ne,” rekla sam, “Vi ćete reći ko je uzeo novac. Ili ćete sada reći ko je uzeo novac ili ćete u suprotnom biti označeni.” Držala sam je, trgnula sam je, jako me je uznemiravala. Mislila sam, možda je neko uzeo novac, neko od zaposlenih ili neko drugi. Bio je to veoma težak posao, veoma težak posao.

Onda smo imali mnogo objekata pod našim rukovodstvom. Imate dete kod kuće i uplašeni ste, može da se provredi ili nešto... Radila sam veoma mnogo. Bila sam uspešna svugde, ali bila sam veoma iskrena u svom radu i ozbiljno sam se posvećivala.

Kaltrina Krasnići: Kada se otvorila prva predškolska ustanova na Kosovu?

Mirvete Limani: Nisam bila ovde kada su se prve predškolske ustanove otvorile ovde. Bila sam u Prizrenu, onda kasnije sam radila u školama. Predškolske ustanove su se otvorile slučajno, nudili su mi da radim u školi kao direktorka, ali ja nisam htela, jer sam razmišljala kako imam tri sina, bolje je za njih da imaju topao dom, da mogu da dođu kući i da jedu, radije nego na ulici. Tako da i kasnije kada sam radila na konferencijama, tako sam se ponašala.

Imala sam svekrvu, bila je to dobra žena iz Prizrena, bila je stara. Ona se molila po ceo dan, to je bila Džahidova majka, dobra žena. Mislila sam, pustite me da imam kuću, kada imate kuću... Onda je i vaš muž smiren kada je vaša kuća sređena. Ako kuća nije sređena, čak će i otac pobeći iz kuće. To su bile moje dužnosti. Ali ja jesam radila, nikada nisam bila besposlena, uvek sam radila.

Kaltrina Krasnići: Gde ste bili tokom poslednjeg rata 1999. godine?

Mirvete Limani: Nisam vam rekla?

Kaltrina Krasnići: Ne, pričali smo o godinama 1990, 1989... 1981, i sada...

Mirvete Limani: Da li sam vam rekla da smo tokom Narodno oslobodilačkog rata bili u planinama Albanije. To je veoma važno.

Kaltrina Krasnići: Hoćete li nam reći?

Mirvete Limani: Reći ću vam prvo ovo, vidite, zaboravila sam. Akcije koje je Fadil kao komandant sprovodio, mi koji smo bili na Kosovu, u Đakovici, u našoj kući, mi smo bili ti ljudi koji su bili držani. Ukoliko je on preduzeo neku akciju, oni bi obesili našeg brata, uhapsili bi drugog. Uhapsili su našeg oca, zapalili su našu kuću, sve su nam to radili. Najveća nesreća je bila kada su nam spalili kuću, nakon toga tražili smo kuću da iznajmimo, ali ljudi u komšiluku su se plašili da nam daju. Zašto su bili uplašeni? Jer su govorili, “Jedna akcija protiv vas će uticati na ceo komšiluk, komšiluk je biti uništen takođe.” Tako da, bili smo pod velikim rizikom, svi mi koji smo bili u Đakovici, moj stari otac, majka, ona je bila dovoljno stara takođe, mi smo bili različitih godina starosti. Moj brat je bio glavni i on je morao, mi smo bili taoci tamo.

Oni su spalili kuću 1. aprila 1943. godine. Niko nas u komšiluku nije hteo, zamilite. Ljudi su bili uplašeni, “Ako dođu da naškode vama, to će uticati na ceo komšiluk uzduž i popreko.” Imali smo rođenog ujaka, on je brinuo o nama. I moj ujak, on je ostao dugo vremena u kući mog ujaka. I Fadil, kada je uvideo da postoji veliki rizik rekao bi, “Ne mogu ništa da preuzmem. Vi ste taoci, oni bi vas ubili, oni bi...” Poslao nam je poruku, naš otac je bio u zatvoru, on je poslao pismo majci, u kojem je rekao, “Povedi devojčice, uzmi dva mlađa brata.” Emina i Škendera, “i dođi i pridruži se partizanima.” Partizani su se organizovali ovde, i mi smo otišli u planine u Albaniju, u Dušaj. Oni su nas smestili u kuću tamo, i mi smo ostali u Dušaju dok se rat nije završio.

Onda Savez partizana koji smo imali na Kosovu nas je doveo ovde, oni su nas prokrijumčarili preko granice, kako biste vi rekli. Kako smo prešli, prešli smo nekako i stigli smo u planine. Prešli smo Tropoju, i ušli smo u planine Albanije. Smestili su nas u Dušaj sa veoma dobrom porodicom, i ta porodica je preuzela odgovornost da brine o nama. Jedan partizan je živio tada sa nama, to je bio Zenel Ahmeti. On je bio tamo sa svojom ženom i tri ćerke, sve su bile odrasle. I tokom noći seljani bi dolazili i ostajali su u toj kući da nas čuvaju. Do kraja Drugog svetskog rata, kada smo bili oslobođeni 9. maja, do tad smo bili u Dušaju. Odatle smo otišli u Tropoju. U Tropoji smo ostali u kući Đakovan Spahi, on je imao prodavnicu i mi smo ostali tamo. 9. maja je Đakovica bila oslobođena.

Moja sestra je bila... Jer je išla sa partizanima, ja nisam mogla, jer sam bila isuviše mlada, i mene nisu uzeli. Ja, dva brata i moja majka smo bili u Dušaju, mi smo ostali tamo. Živeli smo tamo nekoliko meseci, ne mogu da se setim sad koliko tačno meseci, ne mogu da govorim sve u detalje, jer sam bila još dete tad. Onda smo se vratili, 9. maja je Đakovica oslobođena čini mi se, u Septembru ne znam tačno, zaboravila sam ove datume, jedino nisam dan oslobođenja Đakovice. Ona je išla sa partizanima, moja nastarija sestra Nehmije, Nehmije je bilo njeno ime. Ona se kasnije udala u Peći. I tako... Mi smo došli posle.

Moj otac je došao kasnije, pustili su ga iz naci kampa u Švajcarskoj, on je otpušten kasnije. Tako da smo živeli život, izvanredan život...

Kaltrina Krasnić: Hoćemo li sada da pričamo u poslednjem ratu, o 1999?

Mirvete Limani: O 1999, čula sam svojim ušima kako mi je Fadil rekao, “Prestar sam, inače bih obuo *opanga* i izašao bih napolje.” Veoma teško mu je palo to što nije mogao da pomogne, pružao je neku finansijsku podršku, ali zaista smo se mnogo nadali u to da ćemo doći do pobeđe.

Ali onda su oni počeli da dolaze, došli su ovde, iz komšiluka, imali smo Srbe za komšije. Oni su preskočili zid ovde, gde su žbunovi ruža, i sedam ili osam naoružanih ljudi je ušlo u našu kuću. Oni su znali ko smo mi, mi smo pripremili mesto da spavamo u podrumu. Tu smo uneli stvari, i ćebad, kako bismo mogli da spavamo u podrumu, u to vreme bacali su bombe takođe, i mogli smo da imamo... Onda kada smo uvideli da smo pod velikim rizikom, bili smo pod rizikom, ove devojčice su bile male tada, one su napunile svoje male školske torbe sa odećom da mogu da se presvuku, i mi smo napustili kuću. Kuća nije imala bogatstva, tek izgrađena kuća.

Ilir nas je uzeo, drugi sin je živeo u stanu. Otišli smo da Dukađina, komšije su izašle i rekle su, “Dukađin nije ovde.” Oni su ga uzeli prethodne noći, stavili su ga u red da bude proteran u Albaniju. Mi smo otišli, kada smo stigli na stanicu tamo su oni bili – policija. Pričali su sa Ilirom, uzeli su njegov automobil. Rekli su mu, “Dajte nam vaš automobil, vratićemo vam kada se rat završi.” On im je dao papire, automobil, mi smo ušli u voz i otišli smo za Albaniju.²¹

Kada smo otišli u Albaniju tamo je bilo zimsko vreme, veoma jak sneg je padao. Ja sam bila baš bolesna. I onda, mi smo tamo ostali tek tako na hladnoći. Makedonci nisu hteli da nas prihvate, ostavili su nas na toj platformi. Bilo je hiljade ljudi, blato, zemlja, hladnoća, katastrofa. Čak i ja, spavali smo i ostali u blatu. Doneli su neke plastične posteljine, bilo je stotine Albanaca, stotine. Neko je umro, neki nisu mogli da izdrže, dosta ljudi je umrlo. Makedonci nam nisu dali da idemo u Skoplje.

Konačno, jedan Ilirov kolega je imao kuću u Makedoniji. Oni [policija] nas je jedva pustila, otišli smo u njegovu kuću, on nas je uveo unutra. Ostali smo tamo dva meseca, možda i duže. I na taj način smo prošli kroz sve to. To je bila dobra porodica, Ilir je bio kolega sa tim prijateljem, profesorom na univerzitetu, oni su radili zajedno. Ne mogu da se setim imena sad. Ali bila je to dobra porodica, brinuli su o nama dok Kosovo nije bilo oslobođeno i onda smo se vratili ovde.

Kada smo došli ovde, oni su pratili putem satelitske televizije, oni su govorili da nam nisu spalili kuću. Kuća je bila sačuvana, došli smo u ovu kuću gde smo bili i ranije. U Đakovici oni su sprovodili pokolj, ali ne u našoj porodici, niko nije ubijen u našoj porodici. U Đakovici svi sinovi i sve porodice, svi u kućama su slušali imena tih porodica, Srbi su sprovodili pokolj u Đakovici. I tako... Šta još da vam kažem?

Tako da smo se oslobodili, šta smo to osvojili kada smo se oslobodili? Niko ne priznaje Kosovo. Zahvaljujući Americi, iako oni... Inače bismo bili još gori nego što smo ikada bili. Amerikanci su nam pomogli, oni su nam pomogli. Stigli smo, sada ponovo ja ne znam da li su nam oni pomogli, oni su nam i

²¹ Gogovornica se ispravlje posle, bila je u pitanju Makedonija, ne Albanija.

pomogli i osakatili nas. Nisu oni srećni. Sada umesto da se brine o državi, nezaposleni ljudi napuštaju Kosovo, nemaju šta da jedu. Šta još da vam kažem, nemam ništa više da vam kažem. Nezadovoljni, i nisu u stanju da osnuju odgovarajuću Vladu. Svađaju se među sobom {tapše rukama}. To je kao da ukoliko ja kažem loše stvari o tebi, gde je onda prijateljstvo, gde je dobrota. Prokleta... Nema ništa što bih ja rekla, ništa da kažem, nemojte ništa više da me pitate jer bih bila isuvuše negativna.

[Intervjuerka pita o snovima koje je govornica imala kada je bila mlada, o ciljevima koje je ostvarila, i kako se oseća danas.]

Nezavisno od toga što se čuli da sam ja preživela ratove i sve, i za svu patnju kroz koju smo prošli, ja sam na kraju veoma srećna. Moja porodica je bila veoma zdrava. Porodica mog oca i tu gde sam odrasla, je bila još zdravija. Tako da, sva moja sećanja su dobra, izvrsna, i ja sam ponosna i hvalim se sa jasnom svešću o tome. Hvalim se našom poznatom kućom, mojom porodicom, i mojim mužem, to je jedna časna porodica u Prizrenu. Imala sam izvrstan život, nikada ne bih želela bolje.

Rat je rat, prolazi na svoj način, i nosi sa sobom stradanja. Životne staze koje sam ja preživela i kada sam bila u očevoj kući, i u kući mog muža, bila sam veoma srećna. Ali ja sam se takođe trudila da sačuvam tu tradiciju, jer sam joj i ja doprinosila.

Ne mislim da sam pravila neke greške u životu, ne mislim. Bila sam poštovana, svako ko me je poznao ili je razgovarao sa mnom, svi su me poštovali. Bila sam poštovana na svim nivoima. Ponosna sam na svoj život, na moju porodicu, na moje porodice, na mog oca, moju majku, moju braću, sestre, na sve. Mi nemamo mrlje. Ja volim jedan otvoren, ali i kontrolisam život. Ja... Ja ne volim kada vidim prepuštenu omladinu, ona treba da bude zdrava, bliska ljudskim normama, to je ono što ja volim. Ne volim neka pravila koja su labava i nekontrolisana, na to ja mislim. Pustite ih neka prođu napred, ti koji žele da upere prstom na mene, pustite ih da prođu napred. Sve najbolje... Veoma sam ponosna na moju porodicu, na porodicu mog muža, na moju decu, i onda na porodicu mog muža i sve rođake. Ne postoji niko u porodici da ima neku manu, žene, mlade, imaju samo najbolje [kvalitete]. Ja sam veoma, veoma ponosna. Na kraju, možda se osećam malo loše jer govorim ovo, jer hvala bogu ima još porodica koje su kao moja, ali je savršena, savršena je.

Kaltrina Krasnići: Hvala vam.

Mirvete Limani: Bili smo veoma srećni, jer jedan je dovoljan da uništi tvoj red, veoma smo bili srećni. Bila sam hvaljena na poslu, i ja i moja deca, i oni su bili izvrsni u svojim studijama. Moj sin koji je umro, o gospode, on je bio posebno čudo. Ilir i Dukadžin, moji unuci, moje unuke, možda se hvalim previše, ali slobodno me pitajte. Ovde, znate neke od devojaka ovde, mi smo jako ponosni. Ja nemam srama. Nije mi trebalo to da ugrozim zdravlje ovako, ali desilo se, nema ništa što mogu da uradim sad. Pre godinu dana

bila sam jaka kao hrastovo drvo, kao hrastovina. Istina, godine su došle, ali ja kontrolišem svoje godine, svaka godina nosi svoja pravila, sa sećanjima, sa svim, sa poslom, sve uobičajeno.

I, zanimljivo je to u vezi sa mojim sećanjem, bar su svi iznenađeni time, sećam se stvari iz mog detinjstva, od šeste ili sedme godine, sećam ih se. I niko mi nije rekao lično, "Zapamti ovo!", ali ja sam ih čula jedanput i one su ostale urezane u moje pamćenje. I oni su iznenađeni, ali pala sam skoro, i to me je oštetilo, to me je oštetilo, oštetilo me je. Samo kad bih imala mir u vremenima koja su ispred mene, to bi bilo savršeno. Pa, pa, ponosna sam na svoj život, na moju porodicu i sve moje ranije porodice. Imali ste priliku da čujete, nema ništa među nama, čak ni dalji rođak koji je napravio neke greške. To je bila naša sudbina, tako se osnove čuvaju, na ovaj način. Onda Džahidova veoma poznata porodica u Prizrenu. I ja sam ga prihvatila jer smo se veoma malo razlikovali, Đakovica i Prizren, oni su pričali turski, mi smo pričali albanski jezik. Kakva, kakva savršena porodica.

Kaltrina Krasnići: Hvala vam.